

Kaip padėti lengviau įsiminti naujus žodžius

William G. Brozo

Prieš keletą metų važiauvau automobiliu į vidurinę mokyklą, kuri buvo maždaug už 40 mylių nuo mano universitetinio miestelio. Buvau čia paskirtas dėstyti baigiamojoje klasėje. Kadangi didžioji kelio dalis driekėsi ne pagrindiniu greitkeliu ir kadangi šios vietovės man buvo nepažįstamos, pagarbiai dairiausi į vaizdus aplinkui neapaugusias medžiais fermerių žemes, besidriekiančias į visas puses horizonto link. Pro automobilio langą stebėjau, kaip lėtai javų lauku plaukia milžiniškas kombainas, kai netikėtai balsas per radiją ištare tokius žodžius: „Gyvieji meitėliai mano, kad lapkritis bus nepasikeitęs“. Buvau priblokštas. Ką radijo diktorius kalba? Žinoma, šios frazės nereikia suprasti paraidžiui. Bet kokia dar reikšmė galėtų slypėti šiuose palyginti paprastuose žodžiuose?

Tą pačią popietę per pamoką mokinių paklausiau, ką reiškia ši savotiška frazė. Daugelis tik trūkčiojo pečiais nesuprasdami, ko aš čia nerimauju. „Tai pranešimas fermeriams, - abejingai tarė vienas jaunuolis. - Netrukus prie to priprasite.“ Ir jis paaiškino, kad ši frazė gyvulių augintojams visiškai aiški - tai prognozė, kokių kiaulių kainų galima tikėtis ateinančių mėnesių. Kitą rytą, vesdamas penkiametę dukrelę į mokyklą, paklausiau, ar ji galėtų nurodyti kiekvieno tos frazės žodžio reikšmę. Prireikė tik nedidelės pagalbos - patikslinti žodį „nepasikeitęs“ - ir Hannah gana puikiai paaiškino visus frazės žodžius. Bėda tik ta, kad kai paklausiau, ką reiškia visas sakiny, ji nežinojo, ką atsakyti. „Kodėl, tėveli, meitėliai laukia lapkričio?“ - dar pasiteiravo dukrelė. Geras klausimas.

Kai tik matau mokinius nepatenkintus, jog reikia mokytis naujų žodžių, visada prisimenu šią frazę apie „gyvuosius meitėlius“, kuri man padėjo suvokti, kad norint išmokti žodį reikia gerai suvokti ne tik apibrėžimą, bet, svarbiausia, kontekstą, kuriame jis vartojamas. Žinoma, šis teiginys nėra originalus, ir žodynininkai jau seniai tai įrodė atlikę tyrimus su daugybe besimokančių žmonių (Nagy, Scott, 2000). Vienas iš būdų, puikiai padedančių susieti naujų žodžių mokymąsi su realiu kontekstu, yra sudaryti mokiniams sąlygas įgyti patirties tuos žodžius vartojant. Toliau pateikiamas pavyzdys paaiškins, ką noriu pasakyti.

Mokytojas Dzama siekia, kad jo vidurinės mokyklos mokiniai suprastų vieno specialaus termino reikšmę. Užuoť piršes žodyne pateikiamą šio termino apibrėžimą ir vertęs mokinius jį užsirašyti sąsiuvinuose, o paskui tęsęs pamoką toliau, p. Dzama prašo mokinių užrašyti dešimt dalykų, kuriuos jie darė pačią pirmąją mokslo metų dieną, kai tik pradėjo lankyti antrą klasę. Padejavę ir pasiskundę, kad antra klasė buvo jau taip seniai, jog sunku ką nors prisiminti, mokiniai pradeda rašyti, ir greitai daugelis darbą baigia. Keletas savanorių pasisiūlo perskaityti tuos dešimt punktų. Dažniausiai į šį sąrašą buvo įrašyti tokie dalykai: 1) atsikėliau, 2) apsirengiau, 3) papusryčiauvau, 4) išsivaliau dantis, 5) važiauvau autobusu, 6) susitikau su nauju mokytoju, 7) pasakojau, kaip praleidau vasaros atostogas, ir t. t. Tuomet p. Dzama klausia, kiek mokinių iš tiesų tiksliai prisimena, ką veikė tą pirmą antrųjų mokslo metų dieną. Keletas mokinių atsimena kai ką konkrečiau, bet dauguma prisipažįsta, kad į sąrašą įtraukė tuos dalykus, kuriuos tą dieną daryti privalėjo, nors ir negalėjo to tiksliai prisiminti. „Tikra teisybė, - taria p. Dzama, - tai, ką jus dabar prašiau padaryti, yra *konfabuliacija*. Taip vadinamas atminties spragų užkaišymas išgalvotais įvykiais, fantazijomis, pramanytų dalykų įterpimas į tikrai buvusius įvykius.“

Po savaitės p. Dzamos mokiniai vis dar prisiminė, ką reiškia terminas *konfabuliacija*, nes galėjo įgytą patirtį (t. y. tų dešimties dalykų, ką jie veikė pirmą antrųjų mokslo metų dieną, rašymą) susieti su konkrečiu terminu. Tiesioginė

konfabuliacijos patirtis abstrakčiai sąvokai suteikė kontekstą.

Tačiau dauguma mokytojų elgiasi kitaip nei p. Dzama: jie duoda mokiniams žodžių sąrašą ir liepia išmokti atmintinai, nepateikdami jokių būdų, kaip tų žodžių suvokimą susieti su kontekstu. Mokiniai prisimins šiuos žodžius per artimiausią apklausą ar testą, bet prisimins tik tam, kad tuoj pat pamirštų. Kad mokiniai tvirtai įsisąmonintų naują žodyną, žodžiai turi būti apčiuopiami, gyvi ir funkcionalūs.

Toliau pateikiamoje lentelėje surašyti įvairių mokomųjų dalykų terminai, o šalia – paprasti būdai, kaip mokytojas gali padėti mokiniams pasipraktikuoti šiuos terminus vartoti praktiškai. Šie pavyzdžiai vizualiai pademonstruos strategines galimybes žodžių mokymąsi papildyti praktine patirtimi.

Dalykas	Terminas	Situacija
Istorija	<i>Komunizmas</i>	Mokiniai sudeda savo pinigines ar rankines į vieną didelę dėžę. Tuomet mokytojas kiekvienam jų duoda po 20 dolerių (žaidimo pinigų) popieriui ir pieštukams nusipirkti. Klasė aptaria, kokius jausmus ir reakciją jiems kelia ši lygių išteklių sistema.
Gamtos mokslai	<i>Atkūrimas</i>	Kiekvienas mokinys gauna plono popieriaus lapą ir turi iš jo išlankstyti kokią nors formą (pavyzdžiui, lėktuvą, paukštį, snaigę). Taip pat reikia tiksliai užrašyti nurodymus, kaip tai buvo daroma. Tuomet tas iš popieriaus išlankstytas daiktas paslepiamas, o kitas mokinys gauna surašytus nurodymus, kaip lankstyti, ir naują popieriaus lapą. Remdamasis nurodymais, mokinys mėgina atkurti pirmojo mokinio išlankstytą formą. Tuomet pirmasis ir antrasis lankstinukai palyginami, o abu mokiniai aptaria, ar šie nurodymai leido atkurti pirminę daikto formą.
Matematika	<i>Rombas</i>	Mokiniams trumpai paaiškinamas rombo apibrėžimas, tuomet jie susiskirsto poromis ir turi rasti kuo daugiau įvairių rombo pavyzdžių klasėje ar aplink mokyklą. Paskui mokiniai aptaria savo pavyzdžius ir paaiškina, kaip jie atitinka rombo apibrėžimą. Šią užduotį galima atlikti su įvairiomis geometrinėmis figūromis.
Literatūra	<i>Simbolizmas</i>	Mokiniai pasidalija į grupes po keturis. Kiekvienai jų įteikiamas koks nors daiktas, pavyzdžiui raktas, žaislinis automobiliukas, moneta. Mokiniai užrašo, ką tas daiktas jiems galėtų reikšti. Tuomet grupelės nariai palygina savo idėjas. Mokiniai ypatingą dėmesį kreipia į tai, kokių grupelės nariai pastebėjo reikšmės panašumų.

Kai mokytojas pasitelkia būdus, skatinančius aktyviai mokytis naujų žodžių, sustiprėja garantija, kad mokiniai šiuos žodžius išimins ilgai. Tai ypač svarbu naujus žodžius susiejant su prasmingu kontekstu. Neužtenka mokiniams vien apytiksliai paaiškinti žodžių, ypač tų, kurie labai svarbūs suprantant temą arba turi didelę prasminę krūvį, reikšmes (Brozo, Simpson, 2003). O kadangi vaikai ir jaunuoliai žodžius geriausiai išmoka tuomet, kai su jais natūraliai ne kartą susiduria prasmingame kontekste (Nagy, Herman, Anderson, 1985), naujais metodais dirbantys mokytojai turi stengtis per pamokas pasinaudoti šiuo pagrindiniu kalbos raidos principu.

Literatūra

Brow, W. G., & Simpson, M. L. (2003). *Readers, teachers, learners: Expanding literacy across the content areas*. Upper Saddle River, NJ: Merrill / Prentice Hall.

Nagy, W. E., Herman, P. A., & Anderson, R. C. (1985). Learning words from contexts. *Reading Research Quarterly*, 20, p. 233-253.

Nagy, W. E., & Scott, J. (2000). Vocabulary processes. In M. Kamil, P. Mosenthal, P. D. Pearson, & R. Barr (eds.), *Handbook of reading research* (Vol. 3, p. 269-284). Mahwah, NJ: Erlbaum.

Williamas G. Brozo - filosofijos daktaras Tenesio (Noksvilis JAV) universiteto Mokytojų ugdymo teorijos ir praktikos katedros kalbos ir literatūros dėstytojas.
